

AALST GRAANMARKT

ARCHEOLOGIERAPPORT
ARCHEOLOGISCHE OPGRAVING

KLINKENBORG S.

DOSSIERSAMENSTELLING

Sigrid Klinkenberg

PROJECT

Archeologische opgraving

Projectcode: 2016G85

Projectnaam: 15-AAL-GM

OPDRACHTGEVER

Stad Aalst/ AGSA

Grote Markt 3

9300 Aalst

Tel: 053/73 24 96

info@agsa.aalst.be

OPDRACHTHOUDER

SOLVA

Projectteam: Archeologie

Gentsesteenweg 1B

9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Tel: 053/64 65 20

info@so-lva.be

BEWAARPLAATS ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

Erkend onroerend erfgoeddepot SOLVA archeologisch depot

p/a Industrielaan 25b

9320 EREMBODEGEM

Tel: 053/64 65 36

archeologie@so-lva.be

INHOUDSTAFEL

1.1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	4
1.2	BESCHRIJVING VAN DE WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE	4
2.1	BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE.....	10
2.2	OVERZICHT VAN DE VOORNAAMSTE SPOORCOMBINATIES EN STRUCTUREN.....	10
2.3	OVERZICHTSFOTO'S	24
2.4	AFTOETSEN VAN DE VASTSTELLINGEN AAN DE VERWACHTINGEN	29
2.5	NIET-GEFASEERDE EN NIET-GEÏNTERPRETEERDE ALLESPORENKAART, GEPROJECTEERD OP HET KADASTERPLAN.....	29
2.6	BESCHRIJVING VAN DE AANGELEGDE EN ONDERZOCHE NIVEAU'S	29
2.7	BEHOUD IN SITU.....	29
3.1	BESCHRIJVING VAN DE VERDERE AANPAK.....	31
4.1	BESCHRIJVING VAN DE OMSTANDIGHEDEN EN RANDVOORWAARDEN DIE NODIG ZIJN VOOR EEN GEDEGEN BEWARING.....	33
5.1	LITERATUUR.....	34

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Overzicht van de geplande fasering en de voorziene dieptes van het archeologisch onderzoek, zoals dit voorzien was voor aanvang van het onderzoek.....	5
Figuur 2: Fasering van het onderzoek zoals het uiteindelijk werd uitgevoerd	6
Figuur 3: Plan met de voorziene dieptes van het archeologisch onderzoek, inclusief de bijkomende zone voor bemaling	6
Figuur 4. Contouren van de werkput geprojecteerd op het kadaster.	9
Figuur 5: Grondplan met overzicht van de sporen uit de metaaltijden en/of Romeinse periode	11
Figuur 6: Grondplan met overzicht van de kuilen die op basis van het gerecupereerde aardewerk in de late middeleeuwen dateren.....	15
Figuur 7: Grondplan met overzicht van de kloostermuren en de onderliggende afvalkuilen die tot de vroegste kloosterfase kunnen gerekend worden.....	17
Figuur 8: grondplan van de kloostermuren met aanduiding van de kelders en beerputten.....	18
Figuur 9: grondplan met de kloostermuren en de begravingen	21
Figuur 11. Allesporenplan op de kadasterkaart.	30

LIJST VAN FOTO'S

Foto 1: Grondplan C met zicht op greppel I-220 en I-234.....	11
Foto 2: Coupe AB op greppel I-220	12
Foto 3: Coupe AB op kuilen I-335, I-356 en I-371.....	12
Foto 4: Profiel YZ met onderaan cultuurlagen I-65 (metaaltijden) en I-64 (1176-1275 AD).....	13
Foto 5: krengebegraving in kuil I-203	15
Foto 6: afvalkuil I-466 uit de vroegste kloosterfase.....	16
Foto 7: enkele vondsten uit de afvalkuilen van de vroegste kloosterfase (copyright: Dirk Wollaert).....	17
Foto 8: kelder aan zuidwestelijke zijde van het onderzoeksgebied	19
Foto 9: skelet I-S27-1: ondanks de hoge verstorings- en fragmentatiegraad het best bewaarde skelet in de zone van de kapel.....	20
Foto 10: skelet S01-1 was op de buik gedeponneerd, met de linkerarm onder het lichaam.....	21
Foto 11: kasseibaantje I-45 ten noorden van de kloostermuur.....	22
Foto 12: steel van een zilveren lepel met ingekrast vlamvend hart (copyright: Dirk Wollaert).....	22
Foto 13: Zicht vanuit zuidoostelijke hoek op grondplan D van fase 1.....	24
Foto 14: Zicht vanuit oostelijke hoek op grondplan A van fase 2	25
Foto 15: zicht vanuit noordelijke hoek op grondplan A van fase 3	26
Foto 16: zicht vanuit zuidwestelijke hoek op grondplan A van fase 4a.....	26
Foto 17: zicht vanuit zuidoostelijke hoek op grondplan A van fase 4a.....	27
Foto 18: zicht vanuit westelijke hoek op grondplan A van fase 4B	28
Foto 19: Zicht vanuit noordelijke hoek op grondplan A van de laatste fase van het onderzoek (fase 4C).....	28

1 BESCHRIJVING VAN DE UITGEVOERDE WERKEN

1.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ID archeologienota/ ID nota: niet van toepassing

Bureaustudie: SOLVA Archeologie rapport 42 (volgens traject Archeologiedecreet)

Archeologisch vooronderzoek: SOLVA Archeologie rapport 89 (volgens traject Archeologiedecreet)

Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog:

SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038

Initiatiefnemer (naam, adres contactgegevens): Stad Aalst/AGSA, Grote Markt 3, 9300 Aalst, tel.: 053/73 24 96

Locatie (gemeente, referentieadres, toponiem): 9300 Aalst, Graanmarkt 1-5, Pupillensite

Kadastrale gegevens + kaart: afdeling 1, sectie A, 453c (partim)

Projectcode: 2016G85

Begin- en einddatum van de uitvoering van het veldwerk: 13 juli t.e.m. 4 november 2016 en 10 t.e.m 19 juli 2017

Tekst: Sigrid Klinkenborg

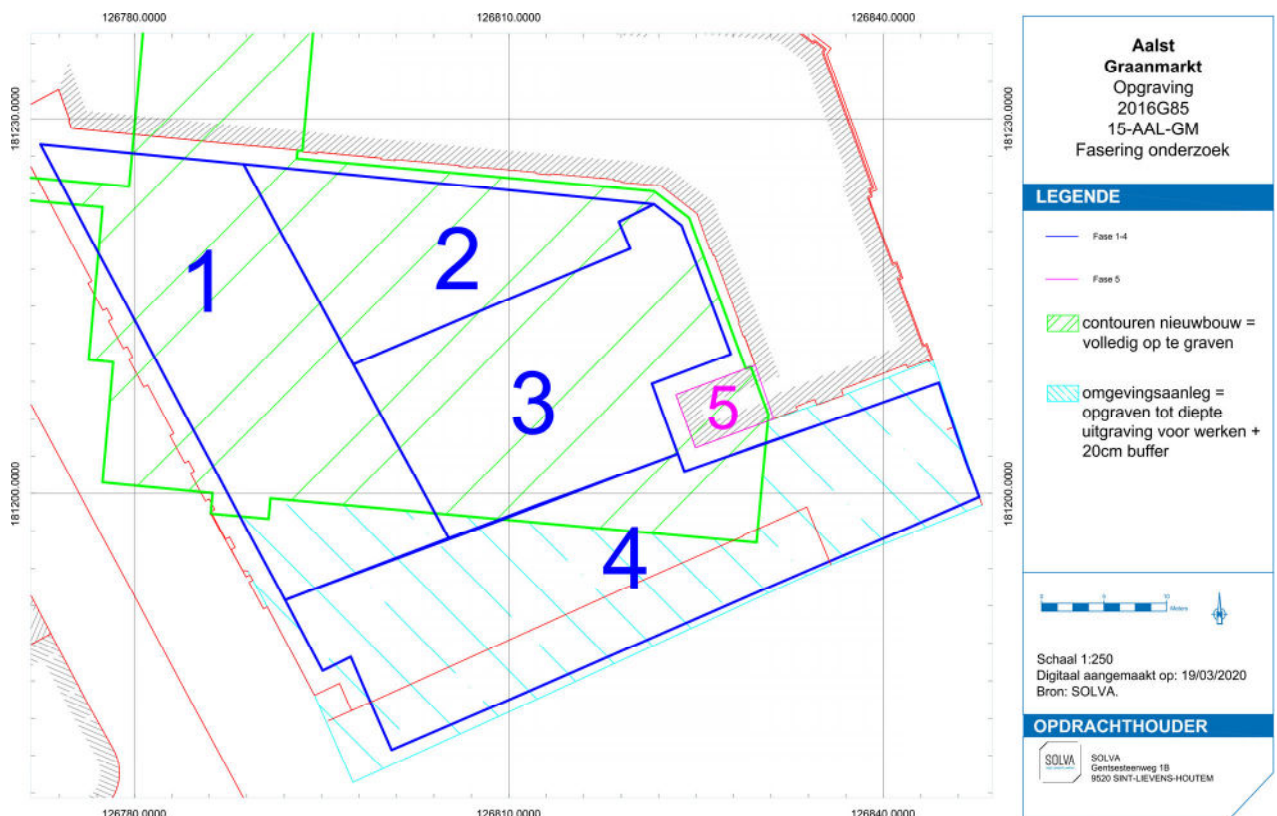
1.2 BESCHRIJVING VAN DE WERKWIJZE EN OPGRAVINGSSTRATEGIE

1.2.1 BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN EVENTUELE AFWIJKENDE STRATEGIE, METHODIEK OF TECHNIEKEN

Op basis van de resultaten van het archeologisch vooronderzoek werd een zone voor verder archeologisch onderzoek vastgesteld. Afgestemd op de planning van het bouwproject werd voor dit onderzoeksgebied een fasering in de opgraving vooropgesteld.¹ (Figuur 1)

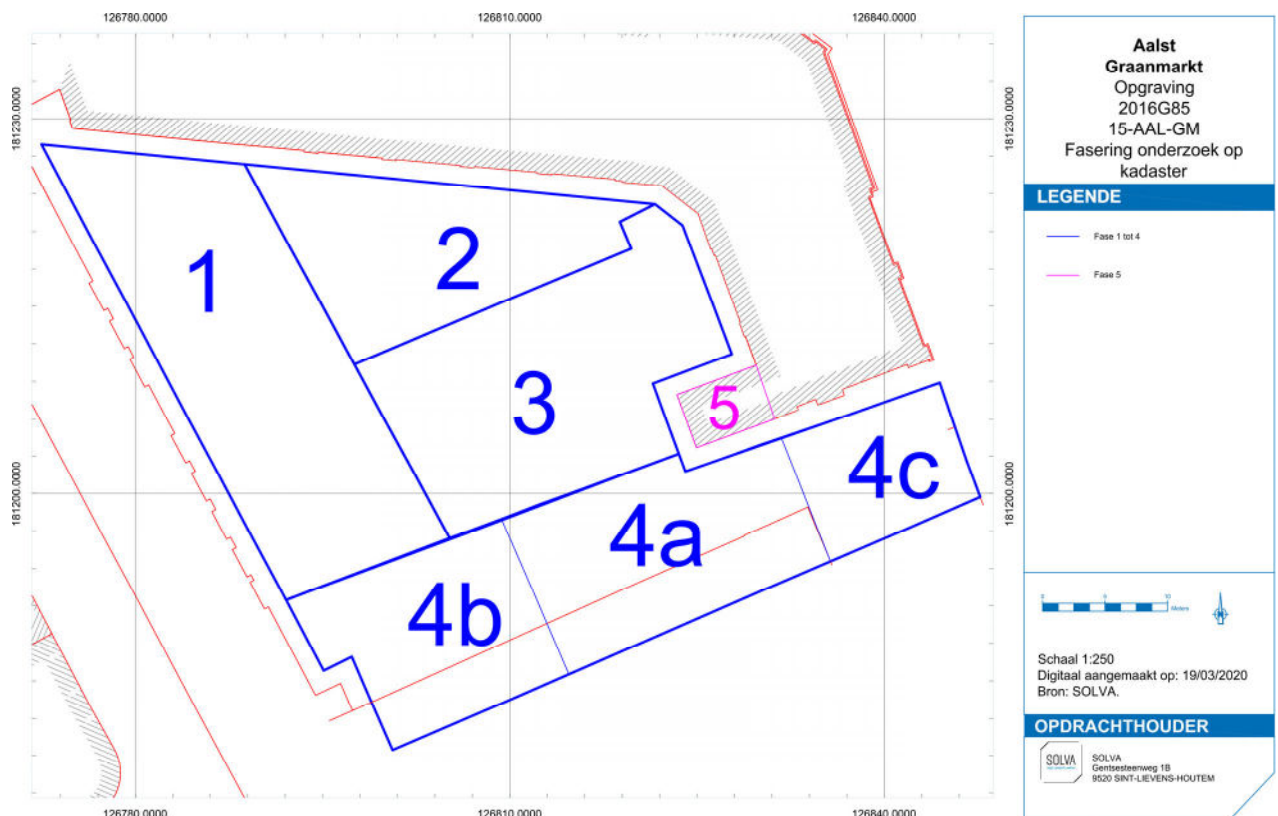
---

¹ Toelatingsaanvraag tot het uitvoeren van een archeologische opgraving met het oog op wetenschappelijke vraagstelling voor Aalst-Pupillensite, ingediend op 05/07/2016.

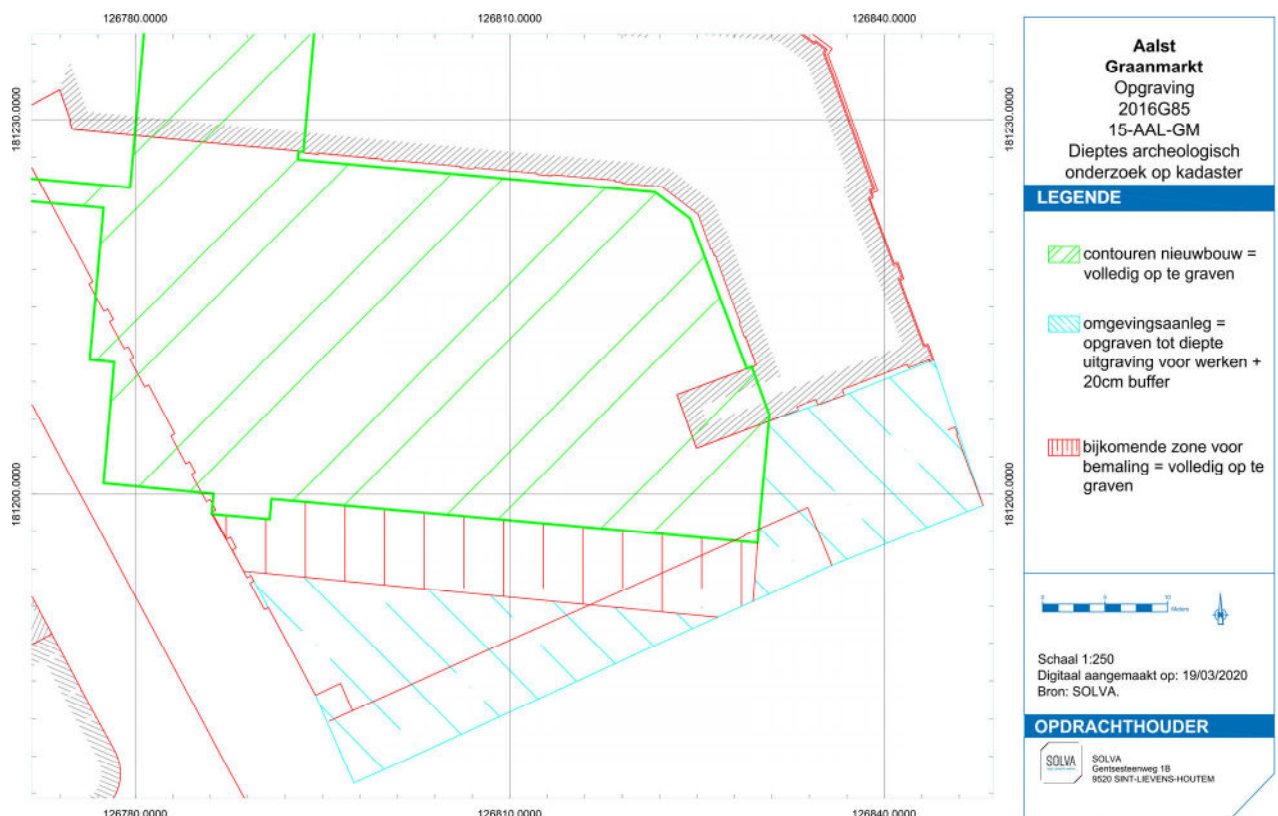

Figuur 1: Overzicht van de geplande fasering en de voorziene dieptes van het archeologisch onderzoek, zoals dit voorzien was voor aanvang van het onderzoek

Wegens het gedeeltelijke simultane verloop van het archeologisch onderzoek en de werken in functie van het bouwproject, diende deze fasering - en dan vooral de timing ervan - in de loop van het onderzoek verschillende malen aangepast te worden. Deze aanpassingen hadden voornamelijk betrekking op fase 4 van het onderzoek, dat op zijn beurt diende opgesplitst te worden in verschillende subfases (Figuur 2). Bovendien bleek in de loop van het onderzoek dat, ter hoogte van een zone met beperkte ingreep in de bodem (aanleg openbaar domein), een bijkomend volume archeologisch onderzocht diende te worden wegens de aanleg van een talud voor de machine van de paalfunderingen (Figuur 3).

Figuur 2: Fasering van het onderzoek zoals het uiteindelijk werd uitgevoerd

Figuur 3: Plan met de voorziene dieptes van het archeologisch onderzoek, inclusief de bijkomende zone voor bemaling

Alle fases konden aansluitend aan elkaar worden uitgevoerd, met uitzondering van de zone grenzend aan de Graanmarkt, die aanvankelijk diende gevrijwaard te blijven voor het werfverkeer (fase 4c, Figuur 2). Deze zone werd dan ook pas in een later stadium archeologisch onderzocht. Op twee plaatsen vond uiteindelijk geen archeologisch onderzoek plaats. Het betreft de zone van de uitbouw aan het oostelijke gebouw (fase 5 in de oorspronkelijke planning) en een smalle strook van 1,8m tussen de zone met het uitgestelde onderzoek (fase 4c) en de rest van het onderzoeksgebied (zichtbaar op Figuur 4). In beide gevallen bleek namelijk dat de funderingen van de bestaande constructies (het bijgebouw enerzijds en een massief toegangshek anderzijds) het mogelijk aanwezige archeologische bodemarchief volledig vergraven hadden.

1.2.2 BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN EVENTUELE AFWIJKINGEN

Nvt

1.2.3 PLAN MET DE CONTOUREN VAN DE AANGELEGDE WERKPUTTEN

figuur 4. Projectie van de contouren van de aangelegde werkput op het kadaster.

1.2.4 BESCHRIJVING VAN DE VERHOUDING VAN DE OPGRAVING TOV HET GEHEEL VAN MAATREGELEN

Nvt

1.2.5 BETROKKEN ACTOREN EN SPECIALISTEN

Sigrid Klinkenborg: veldwerkleider, erkend archeoloog

Ruben Pede: assistent-archeoloog

Arne De Graeve: assistent-archeoloog

Jolan De Kempeneer: assistent-archeoloog

Wouter De Maeyer: assistent-archeoloog

Bart Cherretté: assistent-archeoloog

Veronique Guillaume: assistent-archeoloog

Arne Verbrugge: assistent-archeoloog

Cateline Clement: assistent-archeoloog

Evelien Taelman: assistent-archeoloog

Melissa d'Haenens: assistent-archeoloog

Maxime Poulain: assistent-archeoloog

Sam Depetter: werkman

Dave Brihay: werkman

Jan Van Ruyskensvelde: werkman

Stijn Geerinck: werkman

Gregory Pollet: werkman

Jochen Verdoodt: werkman

Sami Belbachir: werkman

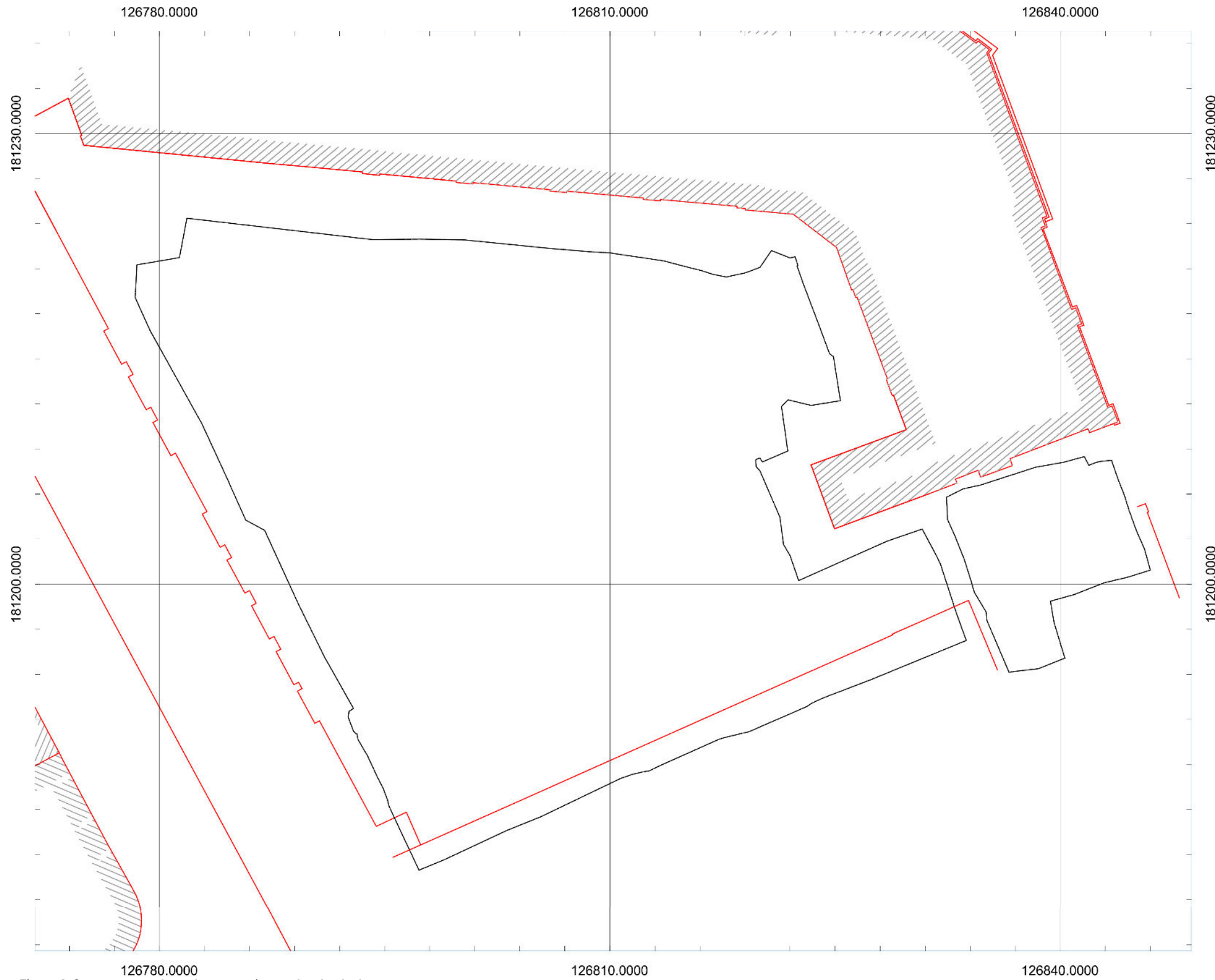
Antonio Diaz-Arroyo: werkman

Harry Bonnarens: werkman

Wim Vanrolleghem: werkman

1.2.6 WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING

Elise Van Bosch: fysisch-antropologe, VUB (in het kader van een Masterthesis)

Figuur 4. Contouren van de werkput geprojecteerd op het kadaster.

Aalst
Graanmarkt
 Opgraving
 2016G85
 15-AAL-GM
 Contouren werkput

LEGENDE

— Sleufwand

---

0 5 10 Meters

Schaal 1:250
 Digitaal aangemaakt op: 19/03/2020
 Bron: SOLVA.

OPDRACHTHOUDER

 SOLVA
 Gentsesteenweg 1B
 9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

2 BESCHRIJVING VAN DE RESULTATEN

2.1 BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Op de site Aalst Graanmarkt zijn sporen teruggevonden uit de metaaltijden of Romeinse periode, de volle middeleeuwen, de late middeleeuwen en de postmiddeleeuwen.

Op basis van de resultaten van het vooronderzoek was het aantreffen van premiddeleeuwse greppels en een Romeinse kuil niet verwacht. De aanwezigheid van oude, mogelijk prestedelijke akker- of cultuurlagen was dan weer wel conform de verwachtingen, net als nederzettingssporen die verband houden met een laatmiddeleeuws erf, dat vervolgens als kloosterdomein in gebruik genomen werd door de Zwarte Zusters. In associatie met dit erf/kloosterdomein zijn tevens verschillende tuinlagen vastgesteld. Van de ontmanteling van het klooster in de post middeleeuwse periode en de daaropvolgende bouw van de militaire gevangenis werden eveneens tal van aanwijzingen geregistreerd.

Wanneer in dit hoofdstuk verwezen wordt naar specifieke sporen, dan wordt hierbij steeds de spoorcombinatie (context) bedoeld, tenzij anders vermeld.²

2.2 OVERZICHT VAN DE VOORNAAMSTE SPOORCOMBINATIES EN STRUCTUREN

In onderstaand hoofdstuk wordt een chronologisch overzicht van de voornaamste sporencombinaties en structuren gegeven. Per periode zijn deze steeds aangeduid op een gegeorefereerd grondplan en geïllustreerd met foto's:

- Steentijden:
Verspreid over de site zijn talrijke silexartefacten aangetroffen. Deze bevonden zich steeds in secundaire contexten: greppels uit de metaaltijden of Romeinse periode en middeleeuwse sporen. Chronologisch dekken de silexartefacten mogelijk een vrij brede periode. Een doorgedreven typochronologische analyse van de vuursteen en de analyse van de verspreiding ervan dringt zich dus op.
- Metaaltijden/Romeinse periode:
Op verschillende plaatsen werden restanten van greppels aangetroffen met een oriëntatie die afwijken van de perceelsindeling die vanaf de late middeleeuwen werd aangehouden (Figuur 5). Verscheidene ervan kennen een parallel verloop, terwijl één er haaks op staat en verderop lijkt af te buigen. Mogelijk kan deze als deel van een (oudere) enclosure geïnterpreteerd worden. Op basis van het sterk gefragmenteerde en eerder schaarse aardewerk zijn deze sporen voorlopig vrij breed in de metaaltijden of Romeinse periode te dateren. Behalve aardewerk en enkele silexartefacten werden er ook verscheidene dakpanfragmenten aangetroffen, vermoedelijk van tegulae en imbrices. Het fijner stellen van de datering van deze greppels op basis van enkele radiokoolstofdateringen lijkt dan ook aangewezen.

De greppels met een parallel verloop hebben een noordwest-zuidoost oriëntatie. Dit is dezelfde oriëntatie als een greppel aangetroffen tijdens het archeologisch onderzoek in de Albert Liénartstraat in 2006, uitgevoerd door het toenmalige Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed.³ Deze greppel is te situeren op ongeveer 130m van het huidige onderzoeksgebied en kreeg een datering in de 2de of 3de eeuw.

---

² Indien het spoor geen deel uitmaakt van een spoorcombinatie dan wordt de spoorverwijzing voorafgegaan door S (vb. S I-1).

³ De Groote & Moens, 2006.

Figuur 5: Grondplan met overzicht van de sporen uit de metaaltijden en/of Romeinse periode

Foto 1: Grondplan C met zicht op greppel I-220 en I-234

Foto 2: Coupe AB op greppel I-220

De greppel die mogelijk deel uitmaakte van een enclosure is op één plaats volledig vergaven door een kuil (I-356) die op basis van het aardewerk in de Romeinse periode, meer bepaald 1ste – 3de eeuw, gedateerd wordt (Figuur 5). Voorlopig krijgt dit spoor een interpretatie als kuil, maar het zou ook om een paalspoor kunnen gaan. Onder deze kuil bevindt zich nog een ander en dus ouder spoor (I-371), met een zeer steriele vulling en bijgevolg zonder dateerbare vondsten. Kuil I-356 werd op zijn beurt in de loop van de 14de eeuw gedeeltelijk vergraven door kuil I-335 (Foto 3).

Foto 3: Coupe AB op kuilen I-335, I-356 en I-371

- Prestedelijke periode:

Verspreid over het terrein werden oude cultuur- of akkerlagen geregistreerd, vergelijkbaar met deze die reeds op verschillende plaatsen binnen de stad werden aangetroffen, ondermeer op de Hopmarkt⁴, in de Kattestraat⁵ en ter hoogte van de Heilige Geestkapel⁶. Het betreft restanten van het oude, prestedelijke cultuurlandschap. Op één plaats kon vastgesteld worden dat een van deze cultuur- of akkerlagen oversneden werd door een greppel uit de metaaltijden of Romeinse periode. Op basis van het schaarse aardewerk is deze laag ook in de metaaltijden te situeren. De overige cultuur- of akkerlagen lijken eerder recenter dan de greppels, maar allen werden ze vergraven of afgedekt door de overige sporen op het terrein. Dit veronderstelt een gebruik van deze lagen – en dus een gebruik als cultuurlandschap - vanaf de metaaltijden tot vermoedelijk de 13de eeuw, wanneer het terrein binnen de stadsomwalling komt te liggen en niet langer als akkerland wordt gebruikt. De schaarse en sterk gefragmenteerde vondsten uit deze lagen lijken deze brede datering te ondersteunen.

Foto 4: Profiel YZ met onderaan cultuurlagen I-65 (metaaltijden) en I-64 (1176-1275 AD)

⁴ De Groote & Moens, 2018, p 29-31.

⁵ Laisnez & Vanholme, 2013, p 32-34.

⁶ Pieters et al. 1994, p302-303.

- Late middeleeuwen:

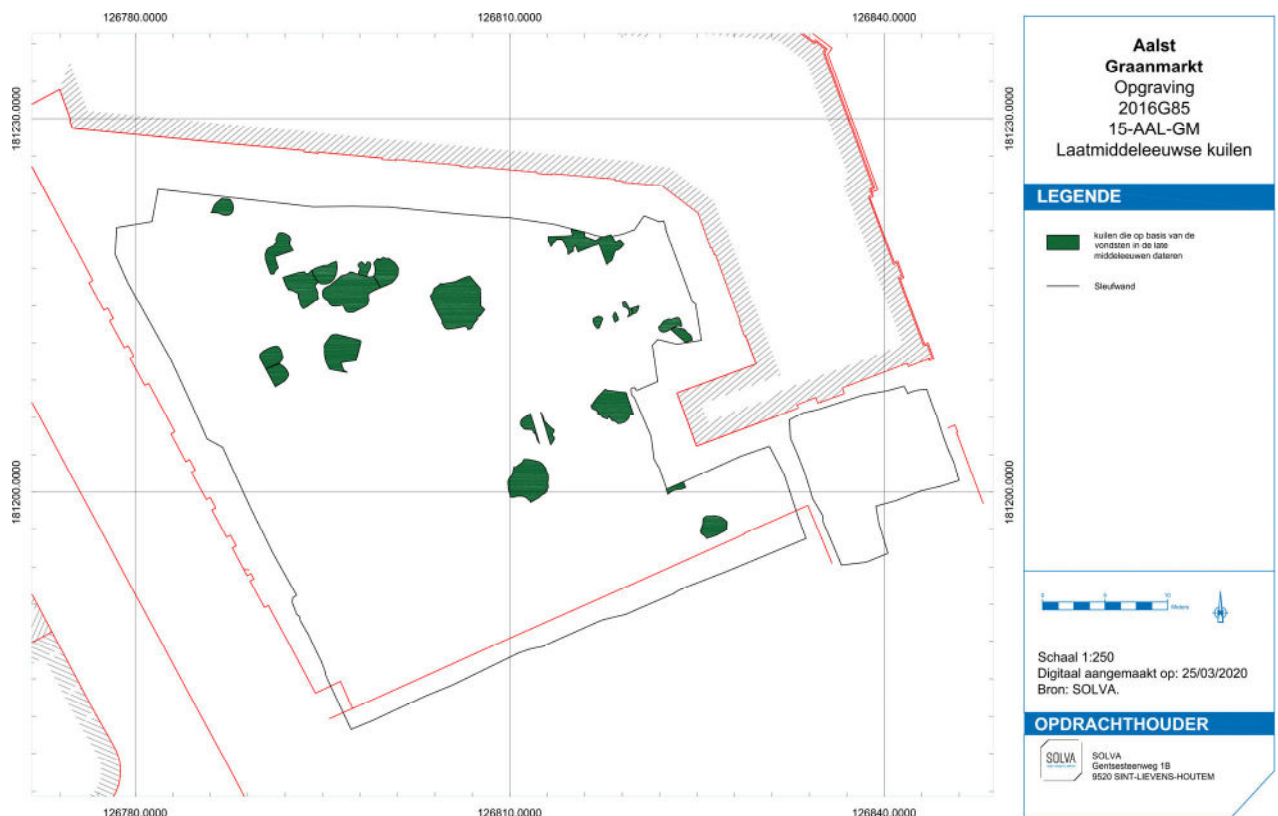
Verschillende sporen zijn in de late middeleeuwen te situeren. Het betreft overwegend kuilen in de noordelijke en oostelijke helft van het terrein, alsook enkele mogelijke ophogingslagen aan noordoostelijke zijde. Twee akker- of tuinlagen worden eveneens in deze periode gedateerd. In twee kuilen aan de noordelijke grens van het terrein werden krengbegravingen aangetroffen (kuil I-203 en I-157). De bewaringstoestand van de beenderen was vrij goed en deze werden voorzichtig per skeletelement uitgehaald. Voorlopig is het onduidelijk over welk diersoorten het gaat. Een assessment van de resten zal hier ongetwijfeld duidelijkheid in brengen.

Op basis van de historische bronnen kunnen deze laatmiddeleeuwse sporen gelinkt worden aan het erf met boomgaard dat de gegoede familie De Proost hier minstens sinds 1395 in eigendom had.⁷ Voorlopig kunnen echter geen muren of andere sporen van bebouwing met zekerheid aan deze periode toegeschreven worden. Het ontbreken van laatmiddeleeuwse kuilen aan zuidwestelijke zijde van het terrein, zou er kunnen op wijzen dat de bebouwing hier moet gesitueerd worden.

Opvallend is dat in de kuilen in de noordelijke en noordoostelijke helft van het terrein vaak sterk verweerde Romeinse scherven aanwezig zijn. Deze zijn vermoedelijk afkomstig van Romeinse sporen op deze plek die in de late middeleeuwen vergraven werden.

---

⁷ Klinkenborg & Cherretté, 2015a, p 11.

Figuur 6: Grondplan met overzicht van de kuilen die op basis van het gerecupereerde aardewerk in de late middeleeuwen dateren

Foto 5: krengebegraving in kuil I-203

- Overgang late middeleeuwen/postmiddeleeuwen (vroegste kloosterfase)

Op basis van de historische bronnen is geweten dat aan het eind van de 15de eeuw, meer bepaald in 1474, de Zwarte Zusters zich op verzoek van het Aalsterse stadsbestuur kwamen vestigen in het voormalige hofgoed van Jan De Proost. Aanvankelijk betrokken zij vermoedelijk de reeds aanwezige woningen en geleidelijk aan begonnen ze deze uit te breiden, onder andere door de bouw van een kapel tussen 1480 en 1495. In de loop van de 16de eeuw ondervond het klooster vervolgens ernstige vernielingen en diende het nadien grondig hersteld te worden.⁸

Op archeologisch vlak kunnen voorlopig geen muren of vloeren aan deze vroegste kloosterfase worden toegeschreven. Het lijkt er op dat, voor de heropbouw van het klooster in de loop van de 16de eeuw, de gebouwen die er voordien stonden volledig werden afgebroken en met een schone lei aan de bouw van een nieuw klooster werd begonnen. Hiervan getuigen enkele grote afvalkuilen gelegen onder de zuidwestelijke muren van het latere klooster.⁹ Deze kuilen bevatten een enorme hoeveelheid aan vondsten en lijken wel de volledig huisraad van de zusters te omvatten. Op basis van de vondsten kunnen deze kuilen vrij precies gedateerd worden tussen 1474 en 1550. De kuilen bevatten naast gewoon gebruiksardewerk verschillende keramiekvormen die doorgaans met religieuze contexten geassocieerd worden: fragmenten van 2 lavabo's, borden met sgraffitodecoratie met religieuze opschriften, figurines die Maria met kind of het Christuskind uitbeelden en ook drinkuits en een fopkan¹⁰. Opvallend is de aanwezigheid van een vrij grote hoeveelheid volledige vormen, waarbij vaak scherven van een individu uit één kuil passen aan scherven uit een andere kuil.

Foto 6: afvalkuil I-466 uit de vroegste kloosterfase

⁸ Klinkenborg & Cherretté, 2015a, p 11-12.

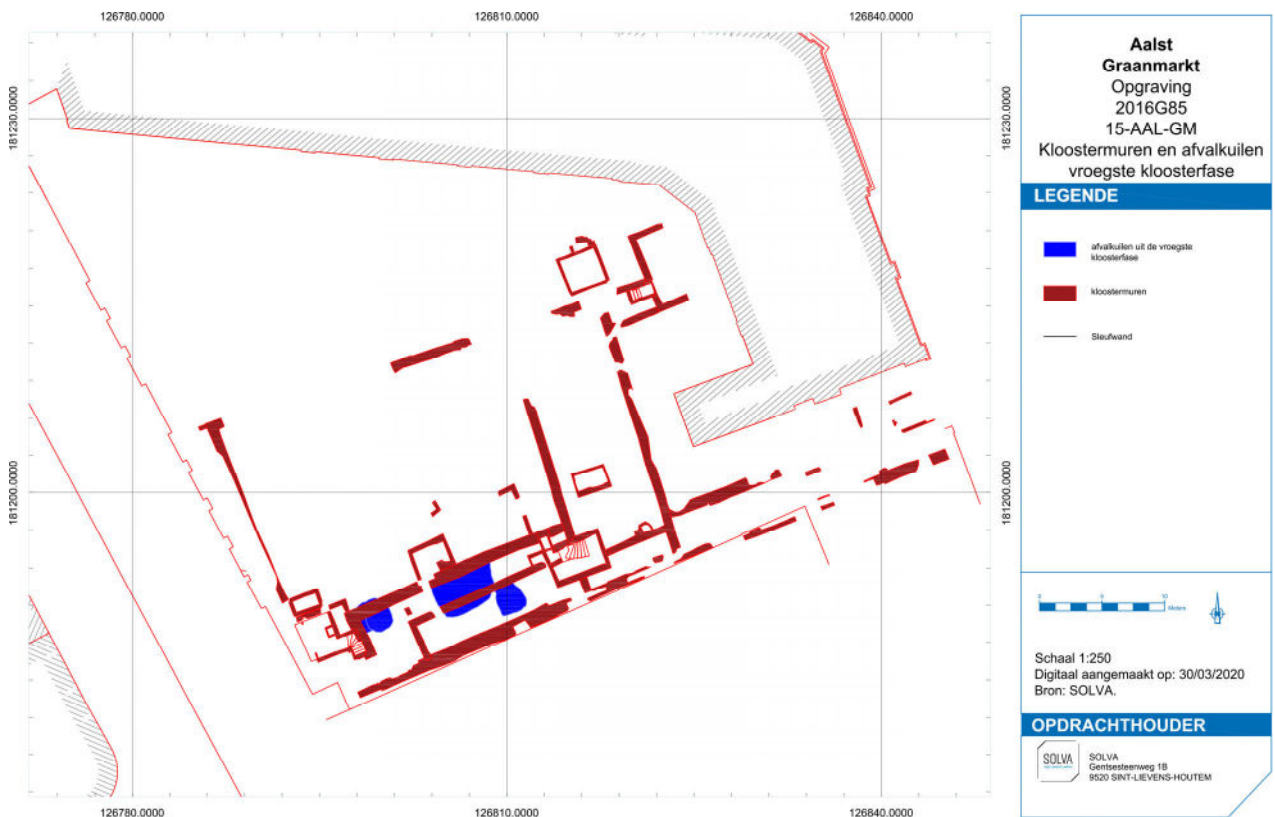
⁹ Kuilen I-466, I-560, I-561 en I-424.

¹⁰ Fopkannen, maar vooral drinkuits, beiden geassocieerd met drankspelletjes, komen veel voor in religieuze contexten (De Groote, 1993, p 352; Poulain, 2016, p 255-257; Stroobants & Balthau, 1991, p 35, 66; Renaud, 1959, p 203-206 en De Smet, 1983, p 2).

Foto 7: enkele vondsten uit de afvalkuilen van de vroegste kloosterfase (copyright: Dirk Wollaert)

Een doorgedreven studie van het vondstenensemble uit deze kuilen zal toelaten een beter beeld te vormen van de leefwereld van de Zwarte Zusters in de periode 1474-1550. Na het aftoetsen van de relatieve chronologie van de sporen aan het gerecupereerde vondstenmateriaal, kunnen er mogelijk nog muurresten en andere bewoningssporen aan deze vroegste kloosterfase toegewezen worden.

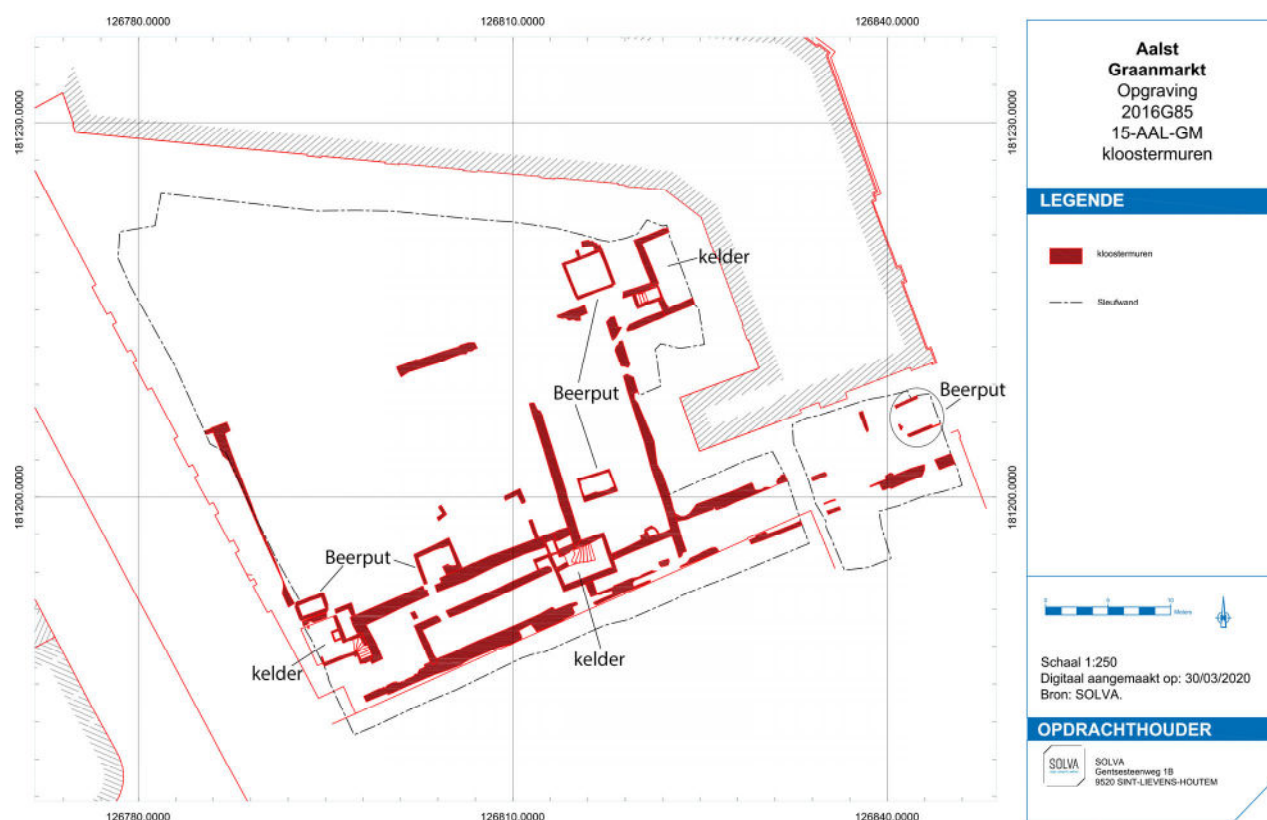
Figuur 7: Grondplan met overzicht van de kloostermuren en de onderliggende afvalkuilen die tot de vroegste kloosterfase kunnen gerekend worden

- Postmiddeleeuwen:

- o Kloosterfase

In de loop van de 16de eeuw is het klooster van de Zwarte Zusters vermoedelijk volledig heropgebouwd. In de loop van de daaropvolgende eeuwen gebeuren wel nog verbouwingen en aanpassingen, maar het lijkt er op dat sinds de 16de eeuw tot het verdrijven van de zuster in 1797 min of meer dezelfde kloosterindeling behouden werd. Deze indeling bestaat uit een L-vormige plattegrond van kloostergebouwen aan noord en oost zijde van het terrein, langs de voormalige Peperstraat en de Kapellestraat (huidige Graanmarkt). Achter de kloostergebouwen, in de zuidwestelijke hoek van het terrein, bevindt zich de ommuurde kloostertuin. Ten noorden van dit alles bevinden zich de achtertuinten, vermoedelijk tegen de stadsomwalling aanleunend.

Van de **kloostergebouwen** zijn overwegend de muurfunderingen bewaard gebleven. Enkel in de zuidwestelijke hoek van het onderzoeksgebied zijn **enkele vloerniveau's** in baksteen bewaard. Op drie plaatsen werd een kelder aangetroffen (Figuur 8). De **kelders** kenden steeds een vrij goede bewaring, in alle gevallen was enkel het gewelf bovenaan uitgebroken en waren ze met puin opgevuld. Alle kelders hadden een trap en een tegelvloer. Bij twee ervan konden sporen van verbouwingen herkend worden, het lijkt er op dat de toegangstrap erheen minstens één maal veranderd was. De noordoostelijke kelder is mogelijk nog in gebruik geweest nadat de zusters verdreven waren (cfr. Supra). Naast kelders werden er tevens verschillende **beerputten** aangetroffen (5 in totaal, Figuur 8) die vermoedelijk corresponderen met verschillende perioden in de kloostergeschiedenis. Ook deze beerputten waren allen met puin opgevuld en lijken zelfs voor hun definitieve opgave geruimd te zijn geweest. Om die reden werd slechts in één beerput nog een klein restant van de eigenlijke gebruiksfase van de beerput aangetroffen. Een verder onderzoek van de onderlinge muurverbanden en van de relatieve chronologie van de bewoningssporen kan mogelijk toelaten een beter inzicht te verwerven in de verschillende bouwfasen van het klooster.

Figuur 8: grondplan van de kloostermuren met aanduiding van de kelders en beerputten

Foto 8: kelder aan zuidwestelijke zijde van het onderzoeksgebied

Op basis van de muurresten is het niet mogelijk te bepalen waar de kapel van het klooster te situeren is. Het aantreffen van vijf, gedeeltelijk bewaarde, **inhumaties** ter hoogte van de zuidoostelijke hoek van het terrein, kan evenwel een aanwijzing zijn dat de **kapel** in deze zone te situeren valt. Het betreft steeds begravingen met een west-oost oriëntatie, waarbij slechts in één geval resten van een grafkist konden herkend worden. De slechte bewaring van de menselijke resten maakte een geslachtsbepaling van de resten onmogelijk. Op vlak van leeftijd kan enkel vastgesteld worden dat het allen volwassenen betrof (20 jaar of ouder).¹¹ De begravingen zijn niet allemaal in dezelfde periode te plaatsen, aangezien minstens twee ervan vergraven werden om een andere overledene te begraven. Op basis van de datering van de laag waar de skeletten werden ingegraven, zijn deze voorlopig enkel ruim te dateren tussen 1474-1600¹² en het laatste kwart van de 18de eeuw¹³. Radiokoolstofdateringen op het botmateriaal zouden kunnen toelaten deze dateringen te verfijnen en een meer precieze relatieve chronologie van de begravingen op te stellen. De skeletten waren in zeer slechte staat, ongetwijfeld te wijten aan hun ondiepe ligging net onder het huidige pleinniveau. Om deze reden konden tevens geen grafkuilen herkend worden. Samen met het ontbreken van vloerniveau's in deze zone wijst de ondiepe ligging van de skeletten er op dat deze zone voor de aanleg van de latere pupillenschool gedeeltelijk werd afgegraven/genivelleerd.

¹¹ Van Bosch, 2018, p 52-53.

¹² Datering van laag I-376.

¹³ Wanneer het klooster gesloten wordt en de bezittingen in 1797 als staatseigendom verkocht worden. Klinkenberg & Cherretté, 2015a, p 12.

Foto 9: skelet I-S27-1: ondanks de hoge verstorings- en fragmentatiegraad het best bewaarde skelet in de zone van de kapel

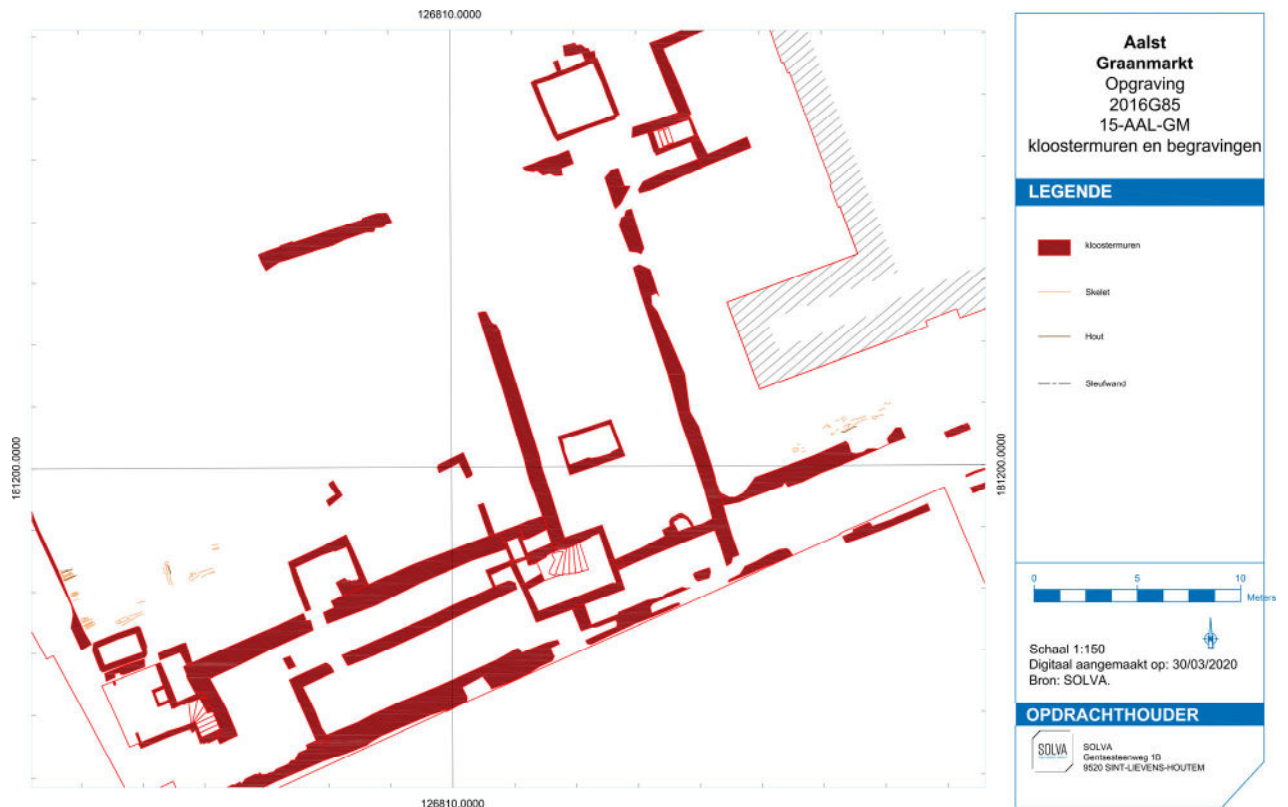
Ook ter hoogte van de **ommuurde binnentuin** van het klooster werden **inhumaties** aangetroffen, 22 in totaal. Deze bevonden zich op een diepte van ongeveer 0,9 tot 1,8m onder de huidige pleinbedekking en kenden hierdoor een betere bewaring. Ook hier werd geen enkel volledig bewaard skelet opgegraven. Twee ervan waren bijna volledig (I-S06-1 en I-S07-1), één was ongeveer 60% bewaard (I-S01-1) en van een ander skelet was enkel het bovenlichaam aanwezig (I-S02-1) Van de overige skeletten was minder dan 50% bewaard en ging het steeds om (delen van) het onderlichaam. In tegenstelling tot de inhumaties ter hoogte van de veronderstelde kapel, werd ter hoogte van de binnentuin niet steeds de traditionele west-oost oriëntatie aangehouden. Bij vijf inhumaties werd een afwijkende oriëntatie of positionering vastgesteld. Inhumatie I-S01-1 bevond zich in een west-oost oriëntatie maar was op de buik gedeponereerd en met de linkerarm onder het lichaam. Graven I-S02-1 en I-S22-1 vertoonden beiden een oost-west oriëntatie. Graf I-S07-1 was aangelegd in een noord-zuid oriëntatie en I-S16-1 in een zuidwest-noordoost richting. Ondanks de hoge mate van onvolledigheid van de menselijke resten kon worden vastgesteld dat de overledenen overwegend volwassenen waren (20+ jaar), waarvan twee tussen 35 en 50 jaar en één persoon ouder dan 50 jaar was. Daarnaast werden ook twee adolescenten (tussen 12 en 20 jaar) en één kind (tussen 3 en 12 jaar) aangetroffen. Van vier individuen kon tevens het geslacht bepaald worden: 2 vrouwen en 2 mannen.¹⁴ Net als bij de groep begravingen in de zuidoostelijke hoek van het terrein, zijn de begravingen in deze zone niet in dezelfde periode te plaatsen: enkele skeletten werden gedeeltelijk vergraven voor een nieuwe begraving en sommige graven zijn boven andere aangetroffen. Van de 22 begravingen bevonden er zich 18 aan westelijke zijde van de binnentuin en deze werden allen vergraven of afgedekt door de westelijke tuinmuur I-49. Net als bij de zuidoostelijke groep, konden bij deze inhumaties geen duidelijke grafkuilen en bijna geen sporen van grafkisten herkend worden. Op basis van de lagen waarin ze zijn uitgegraven lijken deze begravingen ten vroegste tussen 1476 en 1600 te dateren.¹⁵ De westelijke kloostermuur I-49, die als terminus ante quem voor 18 van de 22 begravingen geldt, is op basis van de relatieve chronologie van de sporen dan weer in de 17de of 18de eeuw te dateren. Ook hier zouden radiokoolstofdateringen op de beenderen kunnen toelaten de dateringen van de begravingen te verfijnen en een meer precieze relatieve chronologie op te stellen.

¹⁴ Voor een uitgebreid verslag van het antropologisch assessment: Van Bosch, 2018.

¹⁵ Lagen I-38 en I-129 dateren beiden 1451-1600, een datering die wat betreft de begravingen kan bijgesteld worden naar 1476-1600 aangezien de Zwarte Zusters zich pas dan op het terrein vestigen.

Foto 10: skelet S01-1 was op de buik gedeponeerd, met de linkerarm onder het lichaam

Figuur 9: grondplan met de kloostermuren en de begravingen

De zone gelegen ten noorden van het kloostercomplex strekte zich vermoedelijk uit tot aan de stadsomwalling en beschouwen we als de **achtertuinten** van het klooster. De reden hiervoor is dat zich hier een opeenvolging van verschillende tuin- of cultuurlagen bevindt, vermoedelijk toegankelijk gemaakt door een smal kasseibaantje dat tegen de noordelijke kloostermuur aanleunde (I-45 is slechts plaatselijk bewaard, zie Foto 11). Er kan niet met zekerheid gesteld worden dat deze achtertuinen uitsluitend door de Zwarte Zusters gebruikt werden, maar dat ze er wel degelijk gebruik van maakten bewijst een afvalkuiltje (I-91), waarin onder andere een steel van een zilveren lepel werd aangetroffen met een ingekrast vlammend hart op het uiteinde. Het vlammend hart is namelijk het symbool van de Heilige Augustinus, de patroonheilige van de Zwarte Zusters. Op basis van het gedeeltelijk bewaarde

keurmerk op de steel, kan de productie ervan in de tweede helft van de 17de eeuw in Antwerpen geplaatst worden. Het afvalkuiltje waarin de steel werd aangetroffen dateert uit de 18de eeuw.

Foto 11: kasseibaantje I-45 ten noorden van de kloostermuur

Foto 12: steel van een zilveren lepel met ingekrast vlammeend hart (copyright: Dirk Wollaert)

- o Periode 1797-1880

Op basis van de historische bronnen is geweten dat de Zwarte Zusters onder de Franse Republiek verdreven worden en dat het klooster in 1797 als staatseigendom wordt verkocht. De leegstaande gebouwen van het klooster worden tot 1806 gebruikt als opslagplaats van aangeslagen goederen van andere afgeschafte kerken en kloosters. Rond 1830 wordt het kloostercomplex vervolgens toegevoegd aan de militaire gevangenis, die ondertussen ten zuiden ervan was opgericht. In 1859 wordt de militaire gevangenis afgeschaft en vervangen door de 'Ecole des enfants de troupe', dat in 1883 herdoopt wordt tot 'Ecole des pupilles de l'Armée'. Vanaf 1860 doen de voormalige kloostergebouwen hierbij dienst als voorlopige paardenstallen, depot van de infanterie, wapenmagazijn en bureel en woonst van de genie. In 1880 wordt het kloostercomplex tenslotte afgebroken om plaats te maken voor het gebouwencomplex van de 'Pupillenschool' zoals het er tot voor kort nog steeds stond.¹⁶

¹⁶ Klinkenberg & cherretté, 2015a, p 12-15.

Van deze woelige periode is op archeologisch vlak weinig vast te stellen. Opmerkelijk is echter het aantreffen in de kelder aan noordoostelijke zijde van het terrein van inkrassingen in de pleisterlaag op de keldermuren. Deze vaststelling, gecombineerd met het feit dat de kelder nog tot de afbraak van de kloostergebouwen in gebruik gebleven is¹⁷, leidt ons tot de voorzichtige hypothese dat deze kelder op een bepaald moment mogelijk in gebruik geweest is als (tijdelijke) gevangenis. De inkrassingen zelf werden uitvoerig gefotografeerd in de hoop dat verder onderzoek ervan, eventueel met behulp van agisoft en aanverwante programma's, kan leiden tot een beter inzicht in de precieze aard van de inkrassingen.

- Periode 1880 tot heden

De uiteindelijke afbraak van het klooster leidde niet enkel tot de vernietiging van de bovengrondse structuren. Ook tal van sporen die in feite niet bedreigd waren door de aanleg van de nieuwe Pupillenschool werden uiteindelijk toch vernield doordat er grote kuilen gegraven werden om het bouwafval te dumpen. Dit is vooral zichtbaar ter hoogte van de ommuurde binnentuin van het klooster. Het onderzoeksgebied zelf is situeren ter hoogte van het binnenplein van de Pupillenschool. Uit het onderzoek is gebleken dat zich op dit binnenplein ook de latrines bevonden. Hierbij zijn de oorspronkelijke latrines op een bepaald moment afgebroken en vervangen door een nieuwe blok ongeveer 9 m meer naar het noordoosten. Op basis van de onderzoeksresultaten kan bovendien geconcludeerd worden dat, voor de bouw van het nieuwe complex, de terreinen genivelleerd werden, waarbij aan oostelijke zijde van het terrein werd afgegraven.

---

¹⁷ Opvulling I-274 dateert 1842-1900.

2.3 OVERZICHTSFOTO'S

Foto 13: Zicht vanuit zuidoostelijke hoek op grondplan D van fase 1

Foto 14: Zicht vanuit oostelijke hoek op grondplan A van fase 2

Foto 15: zicht vanuit noordelijke hoek op grondplan A van fase 3

Foto 16: zicht vanuit zuidwestelijke hoek op grondplan A van fase 4a

Foto 17: zicht vanuit zuidoostelijke hoek op grondplan A van fase 4a

Foto 18: zicht vanuit westelijke hoek op grondplan A van fase 4B

Foto 19: Zicht vanuit noordelijke hoek op grondplan A van de laatste fase van het onderzoek (fase 4C)

2.4 AFTOETSEN VAN DE VASTSTELLINGEN AAN DE VERWACHTINGEN

De resultaten van de archeologische opgraving zijn grotendeels conform de verwachtingen, zoals geformuleerd in het rapport van het vooronderzoek.¹⁸ De aanwezigheid van greppels uit de metaaltijden of Romeinse periode en van een Romeinse kuil was evenwel niet vooraf ingeschat. Ook het aantreffen van een vrij grote hoeveelheid silexvondsten behoorde niet tot de verwachtingen.

2.5 NIET-GEFASEERDE EN NIET-GEÏNTERPRETEERDE ALLESPORENKAART, GEPROJECTEERD OP HET KADASTERPLAN

Zie Figuur 11.

2.6 BESCHRIJVING VAN DE AANGELEGDE EN ONDERZOCHE NIVEAU'S

Binnen het onderzoeksgebied bleek de complexiteit van de verticale stratigrafie te variëren. Dit leidde er toe dat sommige zones met 1 archeologisch niveau konden onderzocht worden, terwijl er bij andere zones verschillende niveaus dienden aangelegd te worden.

Ter hoogte van de zuidoostelijke rand van het terrein (= de kloostergebouwen gelegen tegen de voormalige Peperstraat, fase 4) werd overwegend slechts 1 niveau aangelegd. Slechts op enkele plaatsen diende er een tweede niveau onderzocht te worden, teneinde de opeenvolgende bouwfases voldoende te kunnen registreren of om een beter inzicht te krijgen in de relatie tussen kuilen. Ter hoogte van de binnentuin van het klooster, alsook ter hoogte van de tuinzone achter het klooster (fase 1 en 2), bleek een grote opeenvolging van archeologische sporen en lagen aanwezig. Op deze plaatsen werden 3 tot plaatselijk 4 niveaus aangelegd en onderzocht. In de oostelijke zone van het onderzoeksgebied (fase 3) konden de aanwezige archeologische sporen onderzocht worden met behulp van 2 niveaus.

2.7 BEHOUD IN SITU

Nvt

---

¹⁸ Klinkenberg & Cherretté, 2015b, p 53-56.

**Aalst
Graanmarkt
Opgraving
2016G85
15-AAL-GM
Allesporenplan op kadaster**

LEGENDE

- Muren en vloeren
- Grondsporen
- weg
- ▨ Verstoring
- Skelet
- Hout
- - - Sleufwand

Schaal 1:250
 Digitaal aangemaakt op: 30/03/2020
 Bron: SOLVA.

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
 SOLVA
 Gentsesteenweg 1B
 9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Figuur 10. Allesporenplan op de kadasterkaart.

3 BESCHRIJVING VAN DE VERDERE AANPAK

3.1 BESCHRIJVING VAN DE VERDERE AANPAK

Het gebruik van gestandaardiseerde fiches en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto's, plannen, vondsten) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage.

De dienst archeologie van SOLVA heeft in de loop van 2009 de ontwikkeling van een databank geïnitieerd. Haar doel is het kunnen zowel invoeren en opslaan, als raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten. Deze databank is geen star gegeven, maar een 'ongoing' project, te meer daar de stap is gezet naar een volledig digitale registratie op het terrein.

De absolute basis van de databank, de kleinste atomaire eenheid als het ware, is het spoor. Deze kleinste eenheid valt uiteen in acht types: 'laag', 'muur', 'vloer', 'skelet', 'hout', 'vondst', 'vertical feature interface' of 'VFI' en 'horizontal feature interface' of 'HFI'. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: tekeningen, foto's én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor 'is recenter', 'is ouder', 'gelijktijdig met' of 'hetzelfde als' een ander spoor.

Op een tweede niveau in de databank staan de spoorcombinaties of contexten. Contexten groeperen één of meerdere sporen. Elke context krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze context behoort. Het is evenwel zo dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een context. Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een context gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau. De tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatisch verbonden aan de context waartoe ze behoren. Vanuit dit contextniveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die context en waaraan de vondsten, tekeningen en foto's verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de contexten onderling.

Het derde niveau in de databank bevat de structuren. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere spoorcombinaties of contexten. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste contextnummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (contextniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van een context (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor (contextniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke context tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeerd onder een structuur telkens de tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan de contexten die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende contexten die ertoe behoren en zo, verder afdalend, uiteindelijk tussen de verschillende sporen. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren.

Het zijn de contextnummers en, indien gegroepeerd onder een structuur, de structuurnummers die verder in de tekst de leidraad vormen. Voor de volledigheid geven we nog mee dat er thesauruslijsten zijn opgesteld die duidelijk definiëren welke archeologische gehelen als context dan wel als structuur geïnterpreteerd worden.

Wat de vondsten en de staalnames betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie en datering voorziet. Beide gebeuren zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende inventarisnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, context- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden.

De databank bevat tot slot alle relevante documenten met betrekking tot een project in een map ‘bijlagen’: BVS, rapport, plannen, overzichtsfoto’s, rapporten natuurwetenschappelijk onderzoek, totaalplan, ...

3.1.1 BIJKOMENDE ONDERZOEKSVRAGEN

De aangetroffen silexvondsten moeten nader bekeken, gedetermineerd en gedateerd worden. Er moet tevens gekeken worden of een analyse van de verspreiding van deze vondsten bijkomende informatie kan verschaffen. Van de greppels die voorlopig dateren in de metaaltijden/Romeinse periode moet getracht worden de datering te verfijnen op basis van enkele radiokoolstofdateringen.

Wat betreft de talrijke muur- en vloerresten moet getracht worden inzicht te verkrijgen in de verschillende bouwfases die het klooster gekend heeft. Bijkomend zal onderzocht worden of er bepaalde bouwfases kunnen herkend worden die dateren uit de periode voor de komst van de Zwarte Zusters. Er kan tevens geprobeerd worden een inschatting te maken van de functies van de respectievelijke vertrekken, hoewel dit met zekerheid niet voor alle vertrekken mogelijk zal zijn.

De aangetroffen inhumaties zijn voorlopig ruime gedateerd in de periode dat het klooster van de Zwarte Zusters er gevestigd was. Radiokoolstofdateringen, gecombineerd met de relatieve chronologie van de begravingen, kunnen deze datering hopelijk verfijnen. Gezien de staat van bot zal bijkomend fysisch antropologisch onderzoek ervan evenwel zeer beperkt zijn.

3.1.2 ONDERZOEKSVRAGEN DIE NVT BLIJKEN OF NIET MOGELIJK ZIJN

Alle in het rapport van het vooronderzoek geformuleerde onderzoeksvragen zijn van toepassing.¹⁹

3.1.3 AANVULLINGEN OP OF BIJSTELLING VAN DE VOORZIENE AANPAK VAN HET ASSESSMENT

Nvt

---

¹⁹ Klinkenberg & Cerretté, 2015b, p 55.

4 VOORSTEL OVER HET BEWAREN OF DEPONEREN VAN HET ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE

4.1 BESCHRIJVING VAN DE OMSTANDIGHEDEN EN RANDVOORWAARDEN DIE NODIG ZIJN VOOR EEN GEDEGEN BEWARING

Het erkend onroerend erfgoeddepot van SOLVA, p/a Industrielaan 25B, 9320 Erembodegem, zal conform de overeenkomst met de bij SOLVA aangesloten besturen instaan voor het verdere behoud en beheer van het tot stand gekomen archeologisch ensemble.

5 BIBLIOGRAFIE

5.1 LITERATUUR

De Groote K., 1993. Het afval van de Rijke Klaren. Noodonderzoek in de voormalige abdij van Beaulieu te Petegem (gem. Wortegem-Petegem, prov. Oost-Vlaanderen). *Archeologie in Vlaanderen, II*, 335-412.

De Groote K. & Moens J., 2006. Buiten de Kapellepoort van de stad Aalst. Archeologisch onderzoek in de Albert Liénartstraat (O.-VI.), *Archaeologia Mediaevalis* 30, 44-45.

De Groote K. & Moens J. (red.), 2018. Archeologie en geschiedenis van een middeleeuwse woonwijk onder de Hopmarkt te Aalst, *Relicta Monografieën* 16, Brussel.

De Smet M., 1983. Het aardewerk van de Boudelo-abdij te Klein-Sinaai (Stekene). *VOBOV-info*, 12, 1-8.

Klinkenborg S. & Cherretté B., 2015a. Aalst – Pupillensite. Bureaustudie, *SOLVA Archeologie Rapport* 42.

Klinkenborg S. & Cherretté B., 2015b. Aalst Graanmarkt. Archeologisch vooronderzoek op de Pupillensite, *SOLVA Archeologie Rapport* 89.

Laisnez K. & Vanholme N., 2013. Archeologische opgraving Aalst Kattestraat (prov. Oost-Vlaanderen). Basisrapport, *Monument Vandekerckhove Rapport* 2013/39.

Pieters M., Cooremans B., Eryvynck A. & Van Neer W., 1994. Van akkerland tot Heilige Geestkapel. Een kijk op de evolutie van de bewoningsgeschiedenis in de Kattestraat te Aalst (prov. Oost-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen II*, 299-329.

Poulain M., 2016. *The habits of war: early modern ceramics in Flanders*. (PhD), Ghent University, Ghent.

Renaud J. G. N., 1959. Aardewerkvondsten van het klooster Mariendael. *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek*, 9, 199-224.

Stroobants A. & Balthau E., 1991. Ceramiek en glas uit de Zwijveke-abdij te Dendermonde. *Dendermonde: Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde*, Stadsbestuur Dendermonde.

Van Bosch E. A., 2018. *From Photographs to 3D reconstructions. The value of 3D reconstructions for funerary archaeology: a case study of a convent in Aalst, Belgium*, Masterthesis, VUB, Brussel.